

4029

Seder och sägner.

av Gustav Olsson, Mörkahult, Örkel-
ljunga.

1932

Varje bygd har sina sagor som leva på folkens läppar från generation till generation. Den mäst kända av dem i Örkel-
ljunga är knuten till Fantehåle och skall vara följande. En
klockgjutare hade fått i uppdrag att gjuta en klocka till Örkel-
ljunga kyrka. Efter vidtagna förberedelser till arbetet måste
mäster resa över till Köpenhamn i ett ärende innan det igentliga
arbetet påbörjades, men lämnade sin gesäll Fante kvar. Så mäs-
ter dröjde blev Fante otålig, gjöt klockan fick betalning och
gav sig iväg. Men då var också mästaren på väg till backa, och
på klockeklangen kunde han förstå, icke blott att klockan redan
var gjuten utan även att gesällen hade mer silver i gjöten än
meningen hade varit. Han var mycket uppretad över bägge delarna,
och då han mötte sin gesäll dödade han honom med den yxa han
enligt den tidens sed bar i bältet. Till minne härav uppkasta-
de sockenmännen en stenhög på platsen, där Fante fallit. Men i
samma ögonblick som Fantes liv *lyckades* flög den nygjutna kyrk-
klockan från kyrktornet ned i Prästsjön och ligger ännu kvar på
dess botten. Dess toner voro så starka att den hördes ända till
Köpenhamn.

Arbetspapper 9, Sk.
1893

4029

Anders Nilsson
Arbetspapper
Sa 7/1893

Sagan förtäljer också att man någon gång försökt sig på att draga upp den med tillhjälp av två tvillingstutar och att man lyckats få kyrkklockan upp i vattenbrynet, då någon av de närvarande utbrast: "Nu har vidden uppe", med det skulle man inte gjort, ty nu försvann den med stutar och allt i djupet. Enligt sägnen på stäss det att jyllet (mitt för landsfiskal Nilssons villa) skall vara med en underjordisk kanal förbunden med Prästsjön, ftybmanefann ett ok i jyllet en tid efter.

=====

Av sedor och bruk som voro förknipade med Julen var kastande av så kallad Julaknuda, vilket motsvarade våra Julpaket, för att knudan (knytet) skulle tilldraga sig uppmärksamhet i den samma eller dess innehåll läggas i ett sprucket krus, vilket i sin tur med en säker hand förpassades inom stugdörren och hamnade på den gamle utläggaren varvid kruset gick i tusen och en bit så dess innehåll flög vida omkring. Det var mest gamla och fattiga som Julaknudan gorde vesit hos. Knudan ifråga kunde många gånger ställa till villervalla, vilket följande på ett belysande sätt klarlägger.

Tvänne kvinnor i L...hults by vi kunna kalla dem Hanna och Anna skulle gå till en gammal man Julaknuda, på vägen till den gamles stuga möttes de båda, för att di inte skulle komma båda på en gång till den ifrågavarande gamle gömde Hanna sig under en bro med utsikt till stugan, medan Anna gick fram.

Frankommen till stugan öppnade Anna stuedoren och sicktade med sin knuda på utläggaren, men knudan råkade inte utläggaren utan den gamle som satt på onbänken i färd med att byta skorta, skortan hade han fått över huvudet när knudan kom i skallen på den gamle vilken flyttade sig från onbänken ner på golvet och räknade stjärnor där inga var. Minnet av knudan blev en knuta på pannan. Barnen i stugan rusade ut på gården men ingen syntes till. Rätt som det var uppenbarade sig kvinnan Hanna på gården "e du galen som ha' slad far me' knudan i hoeded ja tror han e dö", sa barnen "ja har inte vad enge" sa Hanna här har min knuda. "Vem har då gjort ded"?. sa barnen "de ha nock Anna gjort ja så hon sprang rätt över havrastabben inad hemmed" sade Hanna bornen iväg efter en stund komma de dragande med den inte så litet skamflata Anna. Sedan fick kvinnorna ett väldans sjå med att få skortan på den gamle, som han hade över huvudet.

=====

Även de så kallade Julasmällorna höra i undantagsfall numera hemma bland de glömda sederna. Julasmällornas utövare var över huvud tagit att finna bland ungdomen, villka sprungo från gård till gård och sköto, När skottet var avlossat var det till att springa sin väg. För den som blev tillfångatagen av gårdens folk blev införd i gillesstugan och fick vått och torrt mer än de i flesta fall mådde väl av.

Skåne Näsbo tv
Örkellunga byn

4029

Ny D. Gust Alsson
Örkellunga

Juldagsmorgonen skulle samtliga familjens medlemmar till Kyrkan. (Wilket även nu är fallet.) När de så skulle hem blev det en kappkörning bönderna emellan, för den som först kom hem fick först i byn inhöstat nästa höst.

=====

Dénså kallade Stasse (eller Staffanridningen) är en gammal Jul sed som nu är alldeles utdöd. Stasse ritten utövades i den mest dråpliga stass (eller utstyrsel) man kan tänka sig, de klädde sig nämligen i bockskingsbyxor och dito träjor, varvid de redo från gård till gård. och hälsade på, inkomna i stugan blev de bjudna på en kockt gristasse till mans och för varje benkota de lade på bordet vankades en sup brännvin och det blev en inte ringa del supar som rann genom halsen på både flaskka och riare, somliga blevo så fulla att di inte kunde gå upp i sadeln.

=====

Anandagens morgon skulle gårdens ägare upp tidigt i ottan och arbeta i stallet (manesed). Den som hade en dräng som de höll av, till hans ära mogade di (gödslade ut) under korna, stutarna och hästarna samt sopade floren (gången.) bak djuren och strödde sand och enris och rycktade både hästar och kor.

Hade de däremot en odoge, en laung eller tasse till dräng, så satte husbonden till hans ära igång en ganska vid-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

lyftig aparat, han kastade nämligen inn halva morrkullen(gödselhögen) in på floren(gången), samt lade hästaselarna bagvänt på stutarna med huvudstølem där bag och milen(munbetet) under rompan(svansen). Och lade stutaoken på hästarna, med klamen om halsen och hornyckerna om öronen och horna skavades samman med fåratjur och klamma.

Hade di inte någon dräng gingo bönderna till varandra, voro di goda vänner gorde di fint i varandras stallar. Men voro di gromse eller oväner med varandra bley stallet fint men på ett anattvis de upprepade det jag förut beskrev.

=====

Av de hemarbeten som voro förknippade med Julen var jusstöpningen, villka stöptes av talg från nötkreatur, jusstöpningen var av två slag, Den vanligaste var stöpning av så kallade präser villket tillgick på följande sätt. Sedan man smält det talg som skulle användas hälldes talgen i en gammal smörkärna, som des förinnan till en del fylts med hett vatten. Wattnet höll nämligen talgen flytande en längre stund. Sedan tog man trästicken, på villken de redan färdig snodda veckarna hängde. (vanligen 3 á 4 stycken) och doppade dem hastigt i talgen. Denna prosidur upprepades om och om igen, tills juset fått önskad tjocklek.

Vid jusets första neddoppning skulle veckarn sträckas

ordentligt annar bleve jusen krokiga och den flicka som stöpte krokiga jus skulle få en hjulbent fästman, sades det., och det ville naturligtvis ingen ha.

=====

Den andra så kallade formstöpningen tillgick på följande sätt. Först sattes den färdigsnodde vecken i formen. Formen bestod av en bleck hylsa villken var fäst på en bleck skiva i vars mitt var borrarat ett hål genom villket vecken trädde upp till ovan kanten av formen. Sedan hälldes den smältaatalgen i formen villken sedan fick svalna, när juset varrkallt doppades formen i varmt vatten varvid juset föll av formen och fick sedan *ligga* och torka.

Det var mest i rikare hem som denna jusstöpningreform begagnades.

=====

För den unga flickan var frågan om " den tillkommande" mest brännande. Därför skulle hon när hon fick se nyårs nyet gå ut med en bit bröd i ena handen , psalmboken i den andra och ett silvermynt i munnen och låta psalmböken av sig själv slås upp medan hon riktade blickan mot himlen. Blev det en bröllopspsalm skulle hon fira bröllop innan nästa nyår, blev det däremot en julpsalm skulle hon bliva moder åt ett (oäkta) barn innan årets slut.

Öskelljunga, Sk.

4029

En gammal sed som förr var mycket purprurlär var kringförande av så kallade "Knuda gubbar." För det mesta var det ungdommen i byn som förfärdigade en sådan "raritet." Sedan den hade blivit ekiperad med både rocken västen byxorna och skorna för det mesta av trä, samt en gammal hattaskrolla från 1700-talets senare hälft, brukade (brukte) Knudorna vandra ut på Ja gissa vad? Jo somliga vandrade ut och skulle försöka att finna sin ömt älskade smällivägg. Med ett friarebrev i bröstfickan så lydande, "ack Eva, min Eva vill du gifta dej med mej, så köper ja en spegesill o rompan ger ja dej". En annan av Knudorna var kanske lite mer till åren kommen varför han var ute och letade efter sin bortsprungna kära hälft. Men vilken Knud det vara mände hade han inte gått att bliva förstådd, han var nämligen stum stackars karl. Men människorna var ju av naturen hjälpsamma så Knud blev av villiga händer förd från gård till gård, varvid även hans brev växte till i mängd i bröstfickan. Men "stackars min" Knud blev mången gong hotad till livet, med andra ord folkeville skuta honom, "han gick ju mest som en skugga för värden", så det var inte konstigt alls. Men Knud så styv som han var kunde han mången gång hålla på att skrämna livet å folk villket hände på en gård i L....hults by. Bönderna voro samlad till Julagille hos Per på Torpet, de sutto samlade kring sina kaffegökar, varvid Per talade och sade. "Ja ha hört att Knud e ude o gaur i byen, han komer väl for

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

attan halare inte hid." Nu var det Nils Ola som bröt tystnaden med orden."De tror ja inte for de andra ha' du ju hongen han sior väl ifrau." Men under tiden hade Knud kommit i salskap med en pojke och blivit lagd i Nils Olas släe. När de hade blivit förplägade på vått som tort, foro var och en till sitt hem igen så gorde även Nils Ola med sin "ljuva" börda. När han kom hem sade han till sin fru "Johanna gau ud i släen där e en lauda sigoria som ja köpte au Per, ja la dom i bosed der bag i släen for inte daj skolle blaj vaud." Johanna gick efter en stund kom hon igen med hjärtat i halsen. "Bevarane Gu' på joren hiena me Nils där ligger en mänska i släen, ja tror han e dö, han e kaul o stiv ja fick fatt i haured pauen hiiiiii ename?" Lösningen på liket blev Knud som hade kommit (hamnat) i slädan på gården hos Per på Torpet.

=====

En sägen vill berättat, att en kapplöpning skall hava stått mellan en trollpacka och själve Horn Pelle en mörk nyårsnatt. Mötesplatsen skulle hava varitt en mosse i Björnamossa by villken är belägen på den av sägner omspanna Halandsåsen. Tävlingen skulle börja när månen gick ner och sluta när solen i öster rann upp. Och vinsten skulle bliva att den som kom till kanten först när solen rann upp, skulle bliva ägare av bergspasset Trollehalla ett stycke derifrån. Horn Pelle sprang så jorden stod i högan sky kring hans getfotslicknande fortkomst-

Skriv endast på denna sida!

4029

ledamöter, man varge gång stod trollet och hångrinade åt honom ner han kom fram. Hon sprang fortare och fortare till sist stod det som eh snöyra av jord kring Björnamosa nejder men likväl blev han efter när solen rann upp var ha mitt på heden ~~XXXXXXXX-
XXXXXXXXXXXX~~ medan trollpackan stod vid kanten och bara flinade. Trolltet hade nämligen en dotter, som stod vid den andra kanten av mossen, hon var så förvillande lik modern så Horn Pelle hade tagit fel. Vem som van vadet förtälger inte sagan, men man kan draga den slutsatsen därför att Troll är med i namnet Trollehalla.

Härmed slutar jag dessa

Med tvänne sagor omramade Julseder från
sekler som svunnit.

Sägner som vila i hembygdens nejder.
Mänisker som livets minnen oss gett.
Wi söka blott efter släktenas fäjder.
Samt efter annat som sekler oss gett.
Wi äro bara en återstämpel av alt det sköna
som världen skänkt.
Strida det skola vi som ni fylkas att ärligt
fylla vårt kall.
Heligt och dyrt i hans helgade namn.
Slutes kring hembygden ljuvliga famn.

H.Wn.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9